

08.30-09.00 KAFFE

09.00-09.25 *Korsvikskranierna: Maritim deponering av mänskliga kvarlevor under romersk järnålder.* Anton Larsson, Astrid Lennblad och Niklas Ytterberg

09.25-09.50 *Från hus och gård till boplotsstruktur.* Marianne Lönn

09.50-10.15 *Inventering och dokumentation av hällristningar i Kville socken.* Andreas Toreld och Tommy Andersson

10.15-10.30 BENSTRÄCKARE

10.30-10.55 *Träskrinet från vrak 4 – ett föremål från Kronans masthamn – konservering och iakttagelser.* Madelene Skogbert

10.55-11.20 *Keramiska grupper inom gropkeramisk kultur i Kattegatt-området. En jämförande studie avseende dekorerad keramik.* Robert Hernek

11.20-11.45 *En tidigmedeltida kyrka på Lurö i Vänern.* Hans Olsson

11.45-13.00 LUNCH

13.00-13.25 *A plague epidemic at the Neolithic decline.* Frederik Valeur Seersholm

13.25-13.50 *Den bohuslänska granitindustrins lämningar – hantering av övriga kulturhistoriska lämningar.* Stig Swedberg och Lisa Börjesson

13.50-14.15 *Ny kunskap om historisk agrarbebyggelse. Början till ett uppdragsarkeologiskt handlingsprogram för Västra Götalands län.* Christina Rosén och Niklas Ytterberg

14.15-14.40 *Vetenskapligt och/eller populärt – erfarenheter efter tre böcker om Halland* Leif Häggström

14.40-15.10 KAFFE

15.10-15.35 *Understanding Urban Identities". Ett Västsvenskt projekt i centrala Italien* Serena Sabatini

15.35-16.00 *Kolningsgroparnas arkeologi Benjamin Gran Danielsson, Daniel Gunnarsson och Mats Pettersson*

16.00-16.25 *Arkeologi vid en strandkant – en presentation av det arkeologiska projektet i Varberg OCH Vraken i Varbergstunneln – en kort presentation* Elisabeth Schager Anders Gutehall

PUB

Korsvikskranierna: Maritim deponering av mänskliga kvarlevor under romersk järnålder

Anton Larsson, Stockholms universitet, Astrid Lennblad, Lödöse museum, Niklas Ytterberg, Länsstyrelsen Västra Götaland.

Hösten 2018 gjorde en sportfiskare ett mycket ovanligt fynd längs Gullmarns strand: en mänsklig underkäke. Fyndplatsen är speciell, i en tröskelfjord i mellersta Bohuslän och i ett landskap där äldre skelettfynd överlag är mycket sällsynta, på grund av dåliga bevaringsförhållanden. Sedan uppdagades att man redan på 1980-talet gjort ett annat fynd av mänskliga kvarlevor på exakt samma plats, då i form av ett skalltak. De två kraniefynden har nu 14C-daterats till äldre respektive yngre romersk järnålder, och målar tillsammans upp bilden av en mycket ovanlig deponeringsplats i maritim saltvattensmiljö. Fyndet belyser vikten av att spara även på lösfynd som vid en första anblick kan verka helt kontextlösa, men som gömmer oförutsedd forskningspotential.

Från hus och gård till boplotsstruktur

Marianne Lönn

Del 1 av Hallerna-projektet (Torbjörn Brorsson och Marianne Lönn)

Projektets övergripande frågeställning är: **Hur fungerade ett lokalsamhälle i södra Bohuslän under yngre bronsålder och äldre järnålder och vad var Hallernas plats i detta?**

Efter ett omfattande grundarbete med material, dokumentation och naturvetenskapliga analyser har vi gjort den första och sannolikt största delen av vårt analysarbete. Det har inneburit att ordna upp och analysera dokumentationen av husen samt material och analyser, som är knutna till dem. Utifrån anläggningar, dateringar, artefakter och geografisk placering har vi arbetat med husens utformning och funktioner, ombyggnationer och succession, samband mellan olika hus och identifiering av möjliga gårdsenheter. Som referens och bakgrundskunskap har vi använt sju andra boplotskomplex runt om i Skandinavien.

Inventering och dokumentation av hållristningar i Kville socken.

Andreas Toreld och Tommy Andersson, Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hållristningar

Stiftelsen har sedan starten 1996 bilddokumenterat nära 3000 hållristningslokaler i Bohuslän, från Orust i söder till norska gränsen i norr. Under den gångna fältsäsongen påbörjades arbetet inom den norra delen av Kville socken i Tanums kommun. Hållristningarna i Kville är relativt välkända, mycket tack vare Åke Fredsjös mångåriga fältarbete med efterföljande publikationer. Det har trots det framkommit överraskande många nyfynd i ett område vi räknade som välinventerat. Några lokaler och motiv är av mer spektakulär karaktär än andra, vilka kommer att presenteras närmare i föredraget. Till dessa hör en hållristning som är möjlig att datera både utifrån höjden över havet och genom ett flertal motiv föreställande bronssvärd i naturlig storlek.

Träskrinet från vrak 4 – ett föremål från Kronans masthamn – konservering och iakttagelser

I Västlänksprojektet har Studio västsvensk konservering (SVK) varit nära kopplad till de arkeologiska undersökningarna, i någon mån i fält, men framför allt genom omhändertagande av fynd och genom fortsatt undersökning och konservering av föremålen på ateljén. På ett av vraken, nr 4, som hittades i Kronans masthamn vid Kvarnberget fanns flera intressanta fynd. Däribland ett litet snidat träskrin med innehåll av såväl sömnadsattiraljer som föremål av mer administrativ eller "officiell" karaktär. Presentationen berättar om undersökningen av skrinet och dess innehåll, våra försök att knyta en individ till det och beskriver konserveringsåtgärderna och slutresultatet.

Keramiska grupper inom gropkeramisk kultur i Kattegatt-området. En jämförande studie avseende dekorerad keramik.

Robert Hernek

Föredraget redogör för en studie av mellanneolitisk keramik eller mer specifikt förekommande dekorer på västsvensk gropkeramik. Studiens huvudsakliga syfte var att jämföra den västsvenska keramiken med den från den jylländska boplatsen Kainsbakke, beläget nära Grenå på Djursland.

Arbetet ingår i som en del i ett forskningsprojekt; "Contact; The Pitted Ware Phenomenon in Djursland and Maritime Relations Across the Kattegat in the Middle Neolithic", under ledning av Lutz Klassen, Museum Østjylland. Projektets syfte har varit att ompröva karaktären av de gropkeramiska samhällena på Djursland och speciellt kontakterna över Kattegatt.

Inom detta delprojekt har tusentals skärvor, från norra Skåne till norra Bohuslän, har fotodokumenterats. Därigenom har det varit möjligt att identifiera vilket område eller region som har störst släktskap med Kainsbakke. Därtill har även de svenska boplatserna jämförts vilket har gett intressanta resultat vad gäller regionala skillnader samt identifiering av olika lokalgrupper.

En tidigmedeltida kyrka på Lurö i Vänern

Hans Olsson, Värmlands Museum

På Lurö i Vänern finns en ruin som traditionen menar är lämningarna efter ett kloster som skall ha funnits där på 1140-talet. Arkeologiska undersökningar har visat att ruinkullen innehåller lämningarna efter en romansk stenkyrka som anlagts omkring 1050. De senaste arkeologiska undersökningarnas resultat ger anledning att diskutera om ruinen enbart är lämningarna efter en kyrka, eller om det ligger någon sanning bakom klostertraditionerna.

A plague epidemic at the Neolithic decline

Frederik Valeur Seersholm, Centre for GeoGenetics, Globe Institute, University of Copenhagen

The end of the Neolithic was characterised by a period of decreasing population sizes across Northern Europe termed the Neolithic decline. The cause of this population loss is still widely debated, and several factors have been put forward as possible explanations, including the spread of an early variant of *Yersinia pestis*, the etiologic agent of the plague. Here we analyse ancient DNA from Scandinavian populations from the period immediately before and during the Neolithic decline. We find evidence of *Yersinia pestis* in 21% of all individuals analysed, suggesting the presence of an ancient plague epidemic at the end of the Neolithic. Furthermore, we use the DNA data to reconstruct pedigrees of several families at one site and correlate this data with plague prevalence and burial location within the grave.

Den bohuslänska granitindustrins lämningar – hantering av övriga kulturhistoriska lämningar.

Stig Swedberg och Lisa Börjesson, Kulturlandskapet

Kulturlandskapet presenterar sina resultat från de senaste årens arbete med granitindustrins lämningar. Men också om de problem som förekommer vid hantering av framförallt övriga kulturhistoriska lämningar inom uppdragarkeologin.

Landskapet i norra Bohuslän är starkt påverkat av stenindustrin, något som tar sig uttryck i ett särpräglat kulturlandskap. Bristen på samlad kunskap kring lämningarna efter granitindustrin och

deras kulturhistoriska värden, riskerar att utgöra problem inom samhällsplaneringen. I samråd med Länsstyrelsen har Kulturlandskapet bedrivit ett projekt med syfte att skapa ett effektivt styrmedel för bevarande och utveckling av lämningarna efter granitindustrin i norra Bohuslän.

För att få en helhetsbild av samhälls- och landskapsförändringen i och med industrialiseringen av Bohuslän har även insamling och dokumentation av immateriella lämningar gjorts.

Trots allmän kännedom hos kommunernas handläggare om förekomst av lämningarna efter industrin, och dess påverkan på samhällsutvecklingen uppstår ofta frågor i enskilda planärenden om förhållningssätt till de fysiska lämningarna. Till stor del beror det på att lämningarna klassas som *övrig kulturhistorisk lämning* och inte har lagskyddet som fornlämning enligt Kulturmiljölagen. Hur praxis ser ut kring hantering av ÖKL inom samhällsplanering och uppdragsarkeologin är ett ämne att reflektera över.

Ny kunskap om historisk agrarbebyggelse. Början till ett uppdragsarkeologiskt handlingsprogram för Västra Götalands län.

Christina Rosén, Arkeologerna, Statens historiska museer och Niklas Ytterberg, Länsstyrelsen Västra Götaland

Länsstyrelsen i Västra Götaland arbetar med ett handlingsprogram för uppdragsarkeologin. Syftet med programmet är att lyfta fram strategiska kunskapsbehov och svara på frågan: Vad vill vi med arkeologin i länet? Som ett pilotprojekt har vi valt temat historisk agrarbebyggelse.

Begreppet historisk agrarbebyggelse rymmer en mängd lämningar från tidig medeltid till 1800-tal, främst gårds-/bytomter och lägenhetsbebyggelser. Relativt få är arkeologiskt undersökta och vår kunskap om dem är i hög grad under uppbyggnad. Mörkertalet för okända lämningar är sannolikt stort och framför allt skiftande inom länet. I arbetet med handlingsprogrammet har vi kunnat identifiera viktiga kunskapsluckor och visa hur kommande undersökningar av de här lämningstyperna kan bidra till att systematiskt bygga upp ny kunskap.

Vetenskapligt och/eller populärt – erfarenheter efter tre böcker om Halland

Leif Haggström, Hallands Kulturhistoriska Museum

Halland är ett litet län och landskap som genom åren haft en hög arkeologisk aktivitet. Detta gör att man med en rimlig arbetsinsats kan göra totalsammanställningar och databaser av olika fenomen man är intresserad av. De senaste 10 åren har jag gjort sammanställningar av djurben samt undersökta gravar i Halland samt publicerat dessa. Jag har även gjort en populärvetenskaplig översikt i bok och utställningsform över jaktens praktik, betydelse och utveckling i området. Föredraget fokuserar på möjligheter och motgångar när man arbetar med större material från ett begränsat område på detta vis. Det tar även upp några av skillnaderna mellan att arbeta populärvetenskapligt och rent vetenskapligt.

Vulci och projektet "Understanding Urban Identities". Ett Västsvenskt projekt i centrala Italien

Serena Sabatini, Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet

Understanding Urban Identities projekts syfte är att skapa ny förståelse av processerna som ligger bakom södra Etruriens urbanisering från bronsåldern till senantikens. Projektets fokus är den etruskiska staden Vulci i ett diakroniskt perspektiv. Inom ramarna för projektet är studien av den

dynamiska relationen mellan kontinuitet och utveckling i tidiga urbana miljöer och av frågor kring individers och grupperns identitetsskapande central. Projektet sparkades i gång 2018 och efter tre konsekutiva säsonger av geofysiska undersökningar i samarbetet med British School at Rome (år 2019-2021), initierades sommaren 2022 en ambitiös arkeologisk utgrävningsprojekt. Flera studenter från GU deltog i 2022 säsongen. Föredraget kommer att presentera Vulci, projektet samt resultat från de ovannämnda undersökningar.

Kolningsgroparnas arkeologi

Benjamin Gran Danielsson, Daniel Gunnarsson och Mats Pettersson, Picea kulturarv

Picea kulturarv har de senaste fyra åren genomfört flera undersökningar av kolningsanläggningar, särskilt kolningsgropar. Vi har anpassat metodik och arbetar nu med en sammanställning av undersökta och daterade kolningsgropar i landet. Kolningsgroparna har enligt RAÄ:s praxis alltid registrerats som fornlämning, i stora delar av landet har de bedömts vara en del i äldre järnframställning. I Dalarna är kolningsgroparna ofta från yngre järnålder medan de i Bohuslän framförallt har traderats som sentida lämningar. Men vad säger dateringarna egentligen och hur bör vi hantera kolningsgropar i utredningssammanhang och undersökningar? Föredraget handlar om iakttagelser, resultat och slutsatser om kolningsgroparnas arkeologi med exempel från Bohuslän och Dalarna.

Arkeologi vid en strandkant – en presentation av det arkeologiska projektet i Varberg

Elisabet Schager, Arkeologerna, Statens historiska museer

Från oktober 2019 till juni 2022 genomförde Arkeologerna tillsammans med samarbetspartnern Kulturmiljö Halland en stor undersökning i Varberg stad eftersom Trafikverket ska bygga ut Västkustbanan med dubbelspår, nytt stationsområde och tågtunnel under staden. Vårt undersökningsområde gick till stor del längs den gamla strandkanten som fylldes igen under slutet av 1800-talet i samband med att den första järnvägen byggdes. Sträckan berör två fornlämningar; 1600-talsstaden Varberg, det vill säga dagens Varberg, och den medeltida staden Getakärr. Förväntade lämningar var spåren efter Varbergs kritpipsbruk, strandnära och maritima aktiviteter och konstruktioner i form av bryggor/pirar, fiskerianläggningar och inte minst den medeltida hamnen som alla undrar var den låg. Det var inte orimligt att tro att det skulle ligga något vrak i området också. Vad vi gjorde under projektets gång och vad vi hittade och inte hittade kommer att presenteras i föredraget.

Vraken i Varbergstunneln – en kort presentation

Anders Gutehall, Visuell Arkeologi för Arkeologerna/Statens historiska museer

I samband med Trafikverkets anläggande av en järnvägstunnel under Varberg genomförde Arkeologerna/Statens historiska museer en arkeologisk undersökning mellan 2019 och 2022. Undersökningsområdet sträckte sig utmed den äldre, nu igenfyllda, strandzonen i direkt anslutning till Varbergs medeltida föregångare – Getakärr. Vid undersökningarna påträffades sex fartyglämningar av varierande ålder och typ. Vraken dokumenterades digitalt genom fotogrammetri i samband med utgrävningen, varefter samtliga skeppstimmer skannades med en handhållen laserskanner efter att de lyfts upp. I skrivande stund pågår tolkningsarbetet samt analyserna av de prover som samlades in vid undersökningen. De få dateringar som hittills gjorts genom dendrokronologisk analys visar att vrak 1 byggdes i slutet av 1400-talet och vrak 2 under början av 1500-talet. Vrak 5 och 6 utgjorde av områden med löst liggande skeppstimmer och har inte daterats

Västsvensk arkeologidag 3 mars 2023

ännu. Dock är vrak 3 och 4 de mest intressanta då de visade sig vara så kallade koggar och de första dateringarna visar på att de byggdes under mitten av 1300-talet. Koggen var ett vanligt förekommande fartyg under medeltiden men sammantaget, med koggarna i Varberg, har endast nio koggar påträffats i Sverige och ett drygt trettiotal i Europa. I föredraget presenteras samtliga sex vrak kortfattat, men med fokus på de två koggarna.